

Adams, Douglas Q.:

A Dictionary of Tocharian B. Revised and Greatly Enlarged, Vol. I-II.

Amsterdam – New York: Rodopi 2013 (Leiden Studies in Indo-European 10; Series edited by R. S. P. Beekes, A. Lubotsky, J. J. S. Weitenberg), pp. xvi + 1-468 + 469-964.

Nejnovější dílo na poli tocharské lexikologie nese skromný titul „Slovník tocharštiny B“, ale fakticky jde o etymologický slovník západotocharského jazyka i s ilustračními textovými doklady. Jak prozrazuje podtitulek, dílo mělo svého předchůdce, *A Dictionary of Tocharian B* z roku 1999 (viz Adams 1999). Nový slovník čítá na 814 stránkách přibližně 5000 lexikálních hesel, oproti prvnímu vydání, kde na 745 stránkách najdeme asi 4500 hesel. Cennou novinkou je *Index verborum* (s. 877–932). Vedle asi 500 nových hesel je necennější přidanou hodnotou aktualizace etymologií. Nepřekvapí proto, že nová bibliografie sestává z cca. 620 titulů, zatímco o 14 let dříve se autor odkazoval na cca. 430 titulů. Je třeba zdůraznit, že vedle diskuse starých i nových etymologií jiných autorů D. Q. Adams předkládá i řadu nových vlastních etymologických řešení. Cílem tohoto recenzního článku je doplnit Adamsův materiál a nabídnout několik alternativních nebo zcela nových řešení.

B *kātk-* „radovat se, těšit se, mít rád“ (Adams 2013, 159)

Je možno přidat lit. *žōdis* „slovo, řeč, informace, jazyk“ a denominativní sloveso *žōstu*, *žōdau*, *žōsti* „povědět“. K sémantickému rozdílu sr. véd. *nāndati* „těší se, raduje se, je spokojen“, *ā-nandá-* m. „radost, potěšení“ [RV], *nānda-* m. „radost“ [AV] : *nādati* „zní, duní“, stav. *nadant-* „křičící“, khot. *nāyai* „zvuk“ (více viz Blažek 2010).

B *kālm-* „dovolit, umožnit“ (Adams 2013, 183; etymology unknown)

Slovo je etymologicky slučitelné s brit. **kalmiŋo-* > stvelš. *celmed*, velš. *celfydd* „obratný, dovedný“, *celfyddyd* „umění“, stbret. *celmed* gl. ‘efficax’, střbret. *caluez* „tesař“, pl. *quiluzien*, bret. *kalvez* id., příbuznému stir. *calma* „silný, statečný, udatný“ (Pedersen I, 168; Fleuriot 1964, 100; LEIA 1987, C-27; DIL C_v, c. 61). Sémantický vývoj má obdobu v gót. *mahteigs* adj. „schopný, zdatný“, *mahts* n. „moc, síla“ : *magan* „mít moc, být schopen“; podobně stsl. *moštъnъ* „mocný, silný, schopný“, *moštъ* n. „moc“ : *mogō*, *mošti* „být schopen, moci“ (Lehmann 1986, 240; ESJS 8, 492; Buck 1949, §4.81).

B *kulyp-* ~ ***kwālyp-*** „toužit“ (Adams 2013, 197)

Alternativně lze analyzovat jako **kā-lyup-* a dále z **ko(m)-leub^h-*, kde **leub^h-* je slovesný kořen s významem „milovat, toužit“ (Pokorny 683–84; Kümmel & Lipp, LIV 414). Přítomnost *-u-* (~ *-wä-*) namísto očekávaného *-ä-* má analogii např. v toch. *A pukmäs* (imper. od *kum-* „přijít“) < **pā-kum-äs* (Van Windekens 1976, 55 zde identifikoval *u-*umlaut). Blíže viz Blažek & Schwarz 2011.

B *k_ušāne* „mince a váhová jednotka“ (Adams 2013, 198)

S ohledem na toch. *B cāne* „hotové peníze“ (Adams 2013, 271) a jeho čínský zdroj, sr. čín. 錢 *qián* „peníze, mince“, střčín. & poklas. čín. *zjen*, Východní Han *zjan*, Západní Han & klas. stčín. *zan*, předklas. stčín. *žan* (Starostin 2005), je možno slovo *k_ušāne* analyzovat jako složeninu **k_uš(i)cāne* „peníze z Kuči“.

B **kau(m)* ~ **ko(m)*, pl. *kaumma* „štůček neobarveného hedvábí“ (Adams 2013, 226–27: střčín. předek čín. *gáo* „tenké bílé hedvábí“)

Správný přepis znaku 縞 v mandarínské čínštině by měl být *gáo* „bílé nebarvené hedvábí“. Pulleyblank (1991, 104) rekonstruoval pozdní střč. *kaw'*, rané střč. *kaw'*, Karlgren (1940, #1129h) **kog*, zatímco Schuessler (2007, 251) předpokládá pro období pozdní dynastie Han (1.–2. st. po Kr.) *kau^B*, střčín. [Shijiang – před 600 př. Kr.] **káu?*

B *kaumiye* f. „jezero, rybník“ (Adams 2013, 227: etymology unknown)

Formálně přesný protějšek se objevuje v skt. *kaumbhya-* „vložený do hrnce“ [Sāmaavidhāna Brāhmaṇa], což je vřddhiový derivát od *kumbhá-* „hrnec“ [RV]. Sémantický posun „nádoba“ → „nádrž, tůň, rybník“ je dokumentován např. v aškun *kumī* „rybníček, tůň“ (Morgenstierne 1929, 260) oproti dameli *kum* „vědro, džber“ nebo v indoárijské výpůjčce v íránském jazyce baluči *kumb* „nádrž, rybníček, tůň“, vše z pramene typu skt. *kumbhá-* (Turner 1966, ##3308, 14397). Zbývá určit, zda tocharské slovo je příbuzné indoárijským formám nebo představuje adaptaci některé ze staroindických, střeindických nebo nuristánských forem? Nejmladší výpůjčky z buddhistického hybridního sanskrutu do tocharštiny zachovávají skupinu *-mb(h)-*: B *ampalakkesar* „druh stromu“ < *ambāṭakakesara-* (Adams 1999, 20; 2013, 21); A *kumpānt*, B *kumbhāṃṇde* ‘typ démona’ < *kumbhāṇḍa-* (Adams 1999, 184; 2013, 195; Carling 2009, 150); sr. též A *kump* „hrnec“ < skt. *kumbha-* „džbán, nádoba k vaření, hrnec na vodu“ (Carling 2009, 150–51). Totéž může být řečeno o khotanských výpůjčkách v tocharštině: B *ampoño* „hniloba, infekce“ vs. khotan. *hambūtā-* „shnilý, hnisající“ (Adams 1999, 20, 45; 2013, 21). Na druhé straně, ve zděděných formách se skupina **-mb^(h)-* mění v tocharštině na *-m-*: A *kam*, B *keme* „zub“ < **gomb^ho-* (Adams 1999, 194; 2013, 208).

S přihlédnutím k těmto faktům je možno zformulovat tři scénáře:

(i) Tocharské slovo je příbuzné indoárijským a nuristánským formám.

(ii) Tocharské slovo je raná indoárijská výpůjčka, když zákon **-mb^(h)-* > *-m-* byl ještě v platnosti.

(iii) Tocharské slovo je ranou výpůjčkou z nuristánského zdroje blízkého jazyku aškun.

B *kwalyiye* „druh nádoby či nádržky“ (Adams 2013, 253: \emptyset)

Patrně jde o kulturní slovo, jež má nejpravděpodobnější předlohu v skt. *kulya-* n. „nádoba pro úschovu kostí“ [MBh I, 150], a / nebo *kulija-* n. „speciální nádoba“ [Kauš.] „druh míry“ [Pāṇ.], pkt. *kullaḍa-* n. „malá nádoba“, *kulluḍiā-* f. „džbán“, besides *kúlāla-* „hrnčící“ [VS] (MW 296; Turner 1966, ##3350, 3354; EWAI III, 112; I, 374). Podobná označení různých nádob typu *kuli^o* se vyskytují též v dalších ie. větvích: kluv. ^{DUG}*kullita-* „nádoba (na med a olej)“ (Melchert 1993, 106; Tischler 2001, 83); ř. *κύλιξ* „pohár určený k pití“.

B *tarkāntsa* „tesař“ (Adams 2013, 297; Id. 1999, 281, 586)

Slovo bývá vysvětlováno jako *nomen agentis*, analogicky k *wapāntsa* „tkadlec, přadlák“ z *wāp-* „tkát, příst“ s *ā-*umlautem, který mění očekávaný kořenový vokál **o* > *B e* na skutečně doložené *a*. Odvození ze slovesa *tārk-* „kroutit, točit“ je poněkud nepřesvědčivé jak z pohledu sémantiky, tak stavby slova. Malzahn (2010, 656) uvažuje o jiném, v tocharštině nedoloženém kořeni **tārk^a-* „vykonávat tesařinu“. Ale kořen *tark^o* v tocharštině B může také odrážet nulový stupeň **turK-*, sr. B *štarte* „čtvrť“ < **k^ueturto-*. V tomto případě je označení

„tesaře“ odvoditelné z ie. kořene **t̥er̥k-* „řezat“, pokračujícím v avest. *θbaras-* „krájete, řezat“; ř. *σάρξ* „maso“, pl. aiol. *σούρες*. *Nomina agentis* utvořená jiným derivačním sufixem se objevují ve véd. *Tváṣṭar-* ‘božský tvůrce’, známý též jako ‘ten, kdo vykoval Indrův hromoklín’ [RV X, 48.3], a avest. *θθōraṣtar-* m. „stvořitel, tvůrce“. Obě theonyma jsou zděděna z íí. **t̥uar̥c-tar-* „řezáč, kráječ“ (EWAI I, 685–86; Bartholomae 1904, 795–96, 798; LIV 656).

B *tās-* „nádoba, nádržka“ (Adams 2013, 304)

Adams odvozuje slovo ze slovesného kořene *tā-* „postavit, posadit, umístit“, ale bez objasnění sémantického vývoje. Už Isebaert (1991, 146) viděl původ v nějakém íránském zdroji. sr. avest. *tašta-* „pohár“, ?khotan. *tcaṣta* „mísy“ (Bailey 1979, 137: pod vlivem slovesa **čaš-* „pít“); parth. *t’st* & *t’st* /*tāst/*, *t’stg* /*tāstg*/ „pohár“ (Durkin-Meisterernst 2004, 322), zor. pahlavi *tšt* /*tašt/* „mísa“ (MacKenzie 1971, 82), pers. *tast* „pohár, číše“ (Steingass 1892, 280), vedle *tās* „pohár, miska, talíř“ (Steingass 1892, 275), a zpětné výpůjčky *ṭās* „pohár, číše; miska; nádoba, v níž se chladí voda“ (Steingass 1892, 806) z pers.-arab. *ṭās*, pl. *tāssāt*. Íránské označení nádoby je odvozeno od slovesa doloženého v avest. *taš-* „řezat; činit, konstruovat“ < **tet̥k-* (Cheung 2007, 384–85; LIV 638).

B *terwe* „druh hada“ (Adams 2013, 324)

Tocharské B slovo odráží buď **Tor̥uo-* nebo **Tor̥Po-*, sr. kolísání *werpiye* ~ *werwiye* „zahradá“ : *wārp-* „obklopit, ohraničit“, A *warp* „ohrada, oplocení“, het. (*anda-*)*warpāi-* „obkroužit, obklopit“ (Adams 2013, 664). Varianta **Tor̥Po-* je slučitelná s lot. *tārps* „červ, housenka“, dial. též „had“ (Raūna, Smiltene) nebo „drak“ (Ružina), původně snad „ten z díry“ (LDW IV, 150), sr. lit. *tárpas* „otvor, díra, mezera, propast“, csl. *trapъ* „díra, jáma“, toch. A *tarp* „rybník“ (Fraenkel 1962–65, 1061–62; Van Windekens 1976, 493), či „ten, kdo vrtá“, sr. ř. *τετραίνω* „vrtám“ : *τερηδών* „červotoč“ (sr. Buck 1949, 193–94, 3.84). Jestliže het. či luv. *tarpi-* znamenalo „zlý démon“ (sr. Tischler 1993, 214–17; 2001, 170), je možné je sem přiřadit též.

B *twār* „proto, tudíž, následkem toho“ (Adams 2013, 343)

Klingenschmitt (1994, 325) zde viděl formaci toch. B adv. *tu* „zde“, plus sufix *-ār* tvořící distributivní číslovky. Pinault (2008, 324–25) identifikuje v *-ār* postpozici **ār* s ohledem na adverbium s distributivní funkcí v A *ārts*, B *artsa*, sr. A *ārts kom̃*, B *artsa kauṃ* „den za dnem, každý den“, *artsa ywarca meñ* „každý půlměsíc“ (Carling 2009, 50). Alternativně lze vyjít z ie. kořene **t̥er̥H-* > lit. *tvėrti* : *tvėria* : *tvėriau* „tvořit, zapříčinit, způsobit, trvat“, *tviróti* „trvat, pokračovat“ (Fraenkel 1962–65, 1152, 1154; Smoczyński 2007, 698); sr. též slovanské jmenné formace jako stsl. *tvorь* „čin, skutek“, *tvarь* „tvoření, tvorba, čin; tvar“. Co se týče sémantického vývoje, lze se opřít o následující paralely: lat. *in āctu* „ve skutečnosti“ : *actus* „čin, skutek“, vedle fosilizované slovesné formace *igitur* „v tom případě, potom“ < **ageto* „je učiněno“ (de Vaan 2008, 297), vše od *agō* : *agere* „hnát, vést; dělat, činit“, nebo psl. **tvarь* „tvář, tvar“, vedle lat. *species* „vzhled, tvář, podoba“ : *in speciem* „na způsob, jako“. Původní východisko tocharské formy může být lok. sg. **t̥uōr̥H-i* od kořenového jména **t̥uor̥Hs* > **t̥uōr̥*. Blíže viz Blažek 2013b.

B *pārseri* ~ *pārṣeri* „veš (hlavová)“ (Adams 2013, 401)

Pravděpodobně přejato z pramene typu tk. **būr̥ce* „blecha“ (Lubotsky & Starostin 2003, 261).

B *pele* „způsob; zákon“ (Adams 2013, 427–28)

Tocharské slovo odráží východisko **Polo*-. Příbuzno může být stir. *bel* „dráha, pěšina, stezka“ < **b^(h)elo*- (DIL, B 61; LEIA, B 29). Další příbuzenstvo může být identifikováno v het. *pal-sa/i*- „dráha, stezka, pěšina“ (Tischler 2001, 117–18), hluv. *palsa*- „stezka“ (Hawkins 2000, 112). Kloekhorst (2008, 621–22) preferuje Hrozného srovnání anatolských forem s druhým členem násobných číslovek: lyk. *tbiplē* „dvakrát“, *trpplē* „tříkrát“; ř. *διπλός*; lat. *duplus* „dvakrát“. V tomto případě by stir. *bel* bylo třeba oddělit od forem s počátečním *p*-.

B **yāmuttsi**, A **yāmutsi** „druh vodního ptáka“ (Adams 2013, 532)

Už Poucha (*Archiv orientální* 5, 1933, 8889; 1955, 240) předpokládal čínský původ tohoto ornithonyma, zprostředkovaný sogdijštinou, kde je doloženo *ʼymʼwtsy* „papoušek“, opíraje se o čínskou složeninu 鸚鵡子, kterou transkriboval *ying-wou-tsi*. I v čínštině jde o „papouška“ a jeho správná *pinyin* transkripce je *ying-wú-zǐ*, kde jednotlivé složky nesou významy „papoušek“–“papoušek”–“dítě“. Adams soudí, že první slabika čínského slova neodpovídá tocharskému ornithonymu. S tím lze souhlasit v případě moderní čínštiny, ale už historická podoba středočínská (600–10. st. po Kr.) **ʔaiŋ-mú-ʒü* citovaná jako zdroj Lubotským & Starostinem (2003, 262–63) nebo její předchůdce v poklas. čín. (3.–5. st. po Kr.) **ʔiēŋ-m(h)wó-cjǐ* (Starostin 2005) skutečně mohou být pramenem tocharských slov i jejich sogdijšského protějšku.

B **yāstaci** „jalovec / *Juniperus excelsa*“, nebo méně pravděpodobně „himalájská divoká třešeň / *Prunus puddum*“ (Adams 2013, 534: etymology unknown)

Text 500b, kde se dendronymum *yāstaci* objevuje, obsahuje několik jmen rostlin sloužících jako ingredienty léků. Většina z nich představuje transparentní přejímky z buddhistického hybridního sanskrtu, často prostřednictvím khotanštiny, viz Maue 1990, 161–63. Ale výraz *yāstaci* „jalovec / *Juniperus excelsa*“ nemá žádnou předlohu v buddhistickém hybridním sanskrtu a khotan. *puṣṭara*⁻¹ „jalovec / *Juniperus excelsa*“ (Bailey 1979, 247) také nemůže být zdrojem. Pozoruhodné paralely se vyskytují v nuristánských jazycích: aškun *wista* „tůje“, waigali *whishtur* „jalovec“ (Morgenstierne 1954, 314); sr. phalura *biṭherī* „rhubarb“ (**viṣṭari-kā*-), skt. (lex.) *viṣṭara*- m. „strom“ (Turner 1966, #11987). Rozdíl *γ*- : **w*- není obtížné vysvětlit: v toch. B se **w* měnilo regulérně na *γ* před původně předními vokály, sr. B *yente*, A *want* ~ *wānt* „vít“ oproti lat. *ventus* nebo B *ikām* ~ *ikām*, A *wiki* ~ *wiki* „20“ oproti ř. dial. (Herakleia) *Feikati* id. Zbývá vysvětlit vokál první slabiky. V této pozici bychom očekávali *a/ā* či *i*, sr. B *wate*, A *wāt* „druhý, jiný“ < **duito*- či B *piñk*- „psát“ : lat. *pingere* (Adams 1999, 576; 384). Ale *ā* je záhadné. Písařská chyba (sr. také *kr[ā]ntsa* na řádce 1 téhož textu) nebo slabičná metateze představují spíše spekulativní *ad hoc* řešení. Snad přijatelnější je zprostředkování jazykem, kde proběhla změna **i* > *ā/a*. Ze známých jazyků regionu je kolísání *i* ~ *ā* ~ *a* typické pro khotanskou sačtinu, např. *šara*- „dobrý“, *šarā* „štěstí“ : *šārā* ~ *šīrā* „dobro, blaho“, *ššāra*- „dobrý“ oproti sogd. *šyrʹq* „dobrota“ (Bailey 1979, 395, 400–01). Hypothetický mezičlánek **wāst*^o ~ **wast*^o blízký khotanštině mohl být adaptován v rané západní tocharštině (B) v podobě **wās*^t. Poslední slabiku *-ci* lze vysvětlit z nom. pl. m. na *ʹt-ejes*, sr. B *trici* od *trite* „třetí“. Analogický

1 Jestliže khotan. *puṣṭara*- je analyzovatelné jako *(*a*)*pi*-*viṣṭara*- či **pa*(*ti*)-*viṣṭara*-, pak může být příbuzné nuristánským, dardským i sanskrtským dendronymům zmiňovaným výše.

vývoj je typický pro adjektiva na *-tse* v toch. B (Van Windekens 1979, 96–97; Pinault 2008, 498). Sufix *-stə / -ste / -stā* formující adjektiva v nuristánských jazycích mohl být nahrazen odpovídajícím sufixem *-tse* v tocharštině B. Pak lze rekonstruovat proces adaptace následovně: nuristání **wistar-stə* „jalovcový, vztahující se k jalovci“ > ?khotan. **wāstac[ā] ~ *wastac[ā]²* > ptoch. B **wāstatʼē* (< *-tjo-*, v pl. m. **t-ejes*) > B *yāstaci*.

B **riye**, A **ri** „město“ (Adams 2013, 582)

Tradiční rekonstrukce obecně toch. **riiē* < **uriH₁en-* se opírá o jedinou vnější paralelu, thráckou glosu βρία · πόλις [Strabón VII, 6.1³], i.e. „město, citadela“, a βρία · κόμη [Hesychios], tj. „neopevňená vesnice (= lat. vicus); venkovské město, městská čtvrť“, zatímco thrácká glosa by odrážela praformu **uriH₁eH_a-*. V tocharštině i thráčtině by mělo jít o deriváty ie. slovesa **uer-* (Pokorny 1959, 1160–62) s obdobným významem „opevňené místo“ (sr. avest. *var-* „hrad, zámek“). Chybné je srovnání s ř. ρίον „vrchol hory; úpatí, předhoří“ vzhledem k myk. *ri-jo*, implikující východisko **(s)riiōm*, které odpovídá het. *šer* „nahore“ adv., *šarā* „nahoru, vzhůru“ adv.; „nad“ (postp.), kluv. *šarri* „nahore, nad; na, pro“, *šarra* „na“, lyk. *hri* „nahoru, vzhůru; na(vrch)“ (Kloekhorst 2008, 729). Witzcak (1991, 107, fn. 1) soudí, že i thr. βρία je téhož původu, předpokládá vývoj **sr-* > thr. *br-* (podobně jako lat. *tenebrae* „temnota“ – véd. *tāmi-srā-* „temná noc“). Analogický vývoj nachází v substrátovém ornithonymu doloženém v rum. *barzā*, bulh. dial. (N. Selo) *bárzъ* „čáp“, jež odvozuje z **sr̥go-*, rekonstruovaného na základě germ. **sturkaz* „čáp“ a sti. *srjayá-* m. & *srjayā-* f. „brodivý pták“.

Je-li tradiční etymologie vyvrácena, je legitimní prověřit méně tradiční řešení, včetně možnosti přejímání z neindoevropských jazyků.

Smith (1910) soudil, že zdrojem je tibet. *ris* „(městská) čtvrť“ (sr. Van Windekens 1976, 405).

Lubotsky & Starostin (2003, 264) hledali pramen v předchůdci čín. 里 *lǐ* „obec, sousedství, občina“ < střčín. **lí* < předklas. stčín. **rəʔ*. S ohledem na příbuzené kačín. *məre* „město“ < st.

2 Změna *-rst-* > *-c-* je známa z khotanštiny, sr. *hambeca* „souhrn“, ze staršího *hambirsta-* (Bailey 1979, 65). Ale ztráta *-r-* v takové souhláskové skupině mohla být uskutečněna už na nuristánské půdě, sr. *aškun* *īc*, *waigali* *ōc*, *kati* *īc* „medvěď“ oproti véd. *r̥kṣa-* id. (Morgenstierne 1929, 239). Stejně prefixy lze identifikovat např. v khotan. *pūs-* „recitovat, číst“, *Tumšūq saka papušta* „číst“ < **pati-fras-γ* & **pati-frašta-* : avest. *pati-fras-* „položít otázku“; khotan. *puvad-* „bát se“ < **(a)pi-šad-* : avest. *had-* „utlačovat, utiskovat“, skt. *pīd-* id. (Bailey 1979, 246).

3 ἐν τῷ μεταξύ δὲ διαστήματι τῷ ἀπὸ Καλλάτιδος εἰς Ἀπολλωνίαν Βιζώνη τέ ἐστιν, ἥς κατεπόθη πολὺ μέρος ὑπὸ σεισμῶν, καὶ Κρουνοὶ καὶ Ὀδησσὸς Μιλησίων ἄποικος, καὶ Ναύλοχος Μεσημβριανῶν πολίχνηον: εἴτα τὸ Αἶμον ὄρος μέχρι τῆς δεῦρο Θαλάττης διήκον: εἴτα Μεσημβρία Μεγαρέων ἄποικος, πρότερον δὲ Μενεβρία, οἷον Μένα πόλις, τοῦ κτίσαντος Μένα καλουμένου, τῆς δὲ πόλεως βρίας καλουμένης θρακιστί: ὡς καὶ ἡ τοῦ Σήλυος πόλις Σηλυμβρία προσηγόρευται, ἥ τε Αἶνος Πολτμβρία ποτὲ ὠνομάζετο... „V prostřední vzdálenosti mezi Kallatis a Apollonií je Bizoné, jejíž velká část byla pohlcena při zemětřesení; Kruni (= dnes Balčik); Odessus (= Varna), milétská kolonie; a Naulokhos, malé město mesembrijských. Dále následuje pohoří Haimos (= Balkánské pohoří, dnes též Stara Planina), dosahující až k moři; potom Mesembria (= Nesebăr), kolonie megarských dřívě nazývaná Menabria, neboli město Menovo, kde Menas je jméno zakladatele a **bria** znamená v thráckém jazyce „město“. Podobně město Selyovo je nazýváno Selybria a Ainos měl kdysi jméno Poltyobria.“ (viz *The Geography of Strabo*. Literally translated, with notes, in three volumes, ed. by H. C. Hamilton, W. Falconer, London: George Bell & Sons 1903).

<<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0239%3Abook%3D7%3Achapter%3D6%3Asection%3D1>>

**riəH*, směr převzetí by měl být stčín. > toch. a nikoliv naopak. Ačkoliv to řešení je založeno na blízké sémantice, stavba slova a rané datování případné adaptace vyvolává nové otázky. Schwarz (2013, 200–202) hledá pramen v historii čín. 市 *shì* „trh, místo určené pro trh“ < stčín. 𠂔 < poklas. čín. 𠂔 < východní Han 𠂔 < západní Han *dhə* < klas. stčín. *dhə* < předklas. stčín. **dhə?* (Starostin 2005). Schwarz předpokládá retroflexivní výslovnost /*dʰ*/ iniciální dentály, vedoucí v procesu frikativizace k dentálnímu aproximantu. Výsledné toch. *r*- by pak bylo důsledkem změny **dr* > *r*. Co se týče sémantiky, sr. het. *hāppiriya-*, *hāppira-* „město“ oproti *hāppar-* / *hāppir-* „obchod; placení, cena“ (Kloekhorst 2008, 295, 297).

Pravidlo **dr* > *r* otevírá možnost vidět v tocharském slově „město“ hypotetický protějšek rus. *derėvnja* „vesnice“. Ruské slovo bývá odvozováno z psl. **dьrvnja* „orná půda“ ~ lit. *dirvā* „pole“ (Vasmer I, 341 s lit.) < **d̥r̥Hu̯*^o, nebo z *děrevo* „dřevo“ (Miklosich 1886, 42–43). Brückner (1925, 1–2) explicitně odmítl souvislost s lit. *dirvā* „pole“. Druhé řešení lze podpořit existencí ukr. *derėvnja* „les, dřevo“, ale též „dřevěný dům“ (Trubačev, ESSJ 4, 214). Vsl. slovo „vesnice“ pak může být promítnuto do psl. **dervnja*. Slovo tvorně sice neodpovídá přímo tocharskému „městu“, ale společný by byl výchozí kořen **deru-*/**dreu-* a též sémantická motivace: „sídlitě sestávající z dřevěných domů“. Toch. B *rīye*, A *ri* „město“ by pak bylo utvořeno od formy **dreuiō*⁻⁴, adj. zformovaného sufixem *-iō*- od hypotetického genitivu **dreus*, implikujícího nominativ **doru* proterodynamického paradigmatu, známého např. z véd. *jānu*, gen. *jñōs* „kolen“ < **ǵōnu*, gen. **ǵnéus*. Proterodynamické paradigma nom. **doru* vs. gen. **dreus* vysvětluje ztrátu **d*- v toch. AB *or*, pl. B *ārwa* díky pravidlu **dr*- > *r*-, jež se uplatnilo v gen. sg. a jehož výsledek se dále rozšířil do celého paradigmatu (sr. Hilmarsson 1984, 112, předpokládající gen. **drou̯s*). Vývoj sekvence *-*euiō*- pravděpodobně proběhl též regulérně přes *-*eiiō*⁻⁵ a *-*eiiō*⁻⁶ k toch. B *īye*.

B *lau*, A *lo* „daleko“ a příbuzná slova (Adams 2013, 611–12) byla doposud projektována do následujících praforem:

B *lauke*, A *lok* „daleko“ < **lou̯Kom* (původně ustrnulý akuzativ; Klingenschmitt 1994, 357, fn. 87);

B *elauke* adv. „daleko, vzdáleně“ < **en-lou̯Kom* (sr. Hilmarsson 1991, 170–71);

B *laukar* adv. „po dlouhý čas“ < **lou̯K-ōr* (Van Windekens 1979, 68);

B *laukaññe* adv. „po dlouhý čas“ < **lou̯K-ŋ-iō-m* (Van Windekens 1979, 120–21);

B *laukito*, A *lokīt* „cizinec“ = „pocházející zdaleka“ (tvořeno stejným sufixem jako toch. A *māškit* „kníže“, B *ekito* „pomoc“) < ptoch. **laukitā-* (Van Windekens 1976, 266; Id. 1979, 116; Adams 1999, 562, 76);

A *lek* „daleko; pryč“ < **lau + iä(n)ʔ* & -*k* (Klingenschmitt 1994, 357).

4 Doloženo v skt. adj. *dravya-* „vytvořený nebo vztahující se ke stromu“ (MW 501). Sr. také lit. *drėvė* „dutina v kmeni stromu“ < **dreuiā*. Pro **dreuiō*/**drouiō*- Charpentier (1906, 25) dokonce předpokládal význam „dům“.

5 Sr. B *aiyye* „ovčí“ < **H₂ou̯iō-*, *kaiyye* adj. „hovézí“ < **gʷou̯iō*- či B *śaiyye* „ovce/koza“ < **gʷiēH₁u̯iō-* (Adams 2013, 110, 214, 695; Van Windekens 1976, 95).

6 O monoftongizaci sr. AB *pik-* „psát, malovat, zdobit“ < **peik-* či B *īke* „místo“ < **ueik-* (Adams 2013, 410; Van Windekens 1976, 30).

7 Sr. umbr. lok.sg. *manuv-e* < **manou-en*, lit. lok.sg. *sūnujė s-ė* < **-en* (Brugmann 1911, 177–78).

Tradiční etymologie opírající se o deriváty ie. *leuk- „být světlý, svítit“, konkrétně sti. *loká*- „svět; prázdnota“, lat. *lūcus* „les“, lit. *laukė* „ven“ = lok. sg. od *laukas* „pole“ aj., nepřesvědčuje sémanticky. Lépe nedopadá ani kořenová etymologie Van Windekense (1976, 265) vycházející ze slovesa *leuH- „odříznout, odstranit“, pokračujícího v toch. B *lyuwa*, A *lyu* „poslal“ (LIV 417). Prostor pro nové řešení otevírá skutečnost, že toch. l může také být výsledkem regulérního zjednodušení skupiny *dl (podobně r < *dr, y < *dī, w < *dū, m < *dm, n < *dn – viz Van Windekens 1976, 82). Východisko *dlouh^ho- (či *dlōu^ho-), jestliže K = g^h, je slučitelné s ie. etymonem „dlouhý“, rozšířeným ve všech ie. větvích s výjimkou arménštiny. V tomto případě je možno tocharská slova transparentně odvodit z následujících praforem: A *lo*, B *lau* „daleko“ < *dloH₁-u-m; A *lok*, B *lauke* „daleko“ < *dloH₁-u-g^h-o-m; B *elauke* „daleko, vzdáleně“ < *H₁en-dloH₁-u-g^h-o-m; A *lek* & -le „daleko“ < *dloH₁-u-(H₁)en + k°. Příbuzno by pak bylo het. *talūki-/talūgai- „dlouhý“ < *dleH₁-u-(H₁)-g^h-i-, ř. ἐνδελειχής „dlouhotrvající“ < *H₁en-delH₁-g^h-; véd. *dīrghá-*, írán. **darga-*, slov. **dьlgъ*/**dъlgъ*, balt. *[end]ilga- < *d_lH₁-g^h-o-; dard. **draṅg^ha-*, írán. **dranga-*, lat.-kelt.-germ. *(d)long^ho- „dlouhý“ < *dloH₁-u-m-g^h-o- aj.

B *lwāke* „hrnec, nádoba; objemová míra“, nom.-acc. pl. *lwāksa*, ve složenině *lwaksā-tsaika* „hrnčír“, doslova „vypalovač hrnců“ (Adams 2013, 613; etymology unknown)

Dosavadní etymologické pokusy nejsou všeobecně přijímány: (1) Pedersen (1941, 71f) zde viděl složeninu „nádoba k mytí“, kde první složka měla být kontinuantem ie. slovesa *leuH₃- „mýt“ (Pokorný 1959, 692; LIV 418) a druhá by odpovídala gót. *kas* „nádoba“. (2) Van Windekens (1976, 270) odvozoval slovo z tocharského označení pro „zvíře“: A *lu*, nom.-ak. pl. *lwā*, B *luwo*, nom.-ak. pl. *lwāsa*, lok. pl. *lwākaṃ*. Ačkoliv jsou tyto formy podobné, sémantický rozdíl zůstává příliš velký. Je-li akceptován fenomén ‘labiální metateze’, ve skutečnosti efekt u-umlautu (Van Windekens 1976, 55), tj. proces transformující základ *lwāk° z hypotetického východiska *lāku-/*lākw-⁸, je možné spojit B *lwāke* s ie. *laku-/*lakuo- „vodní nádrž“ > ř. *λάκκος* „rybník, ve kterém bylo chováno vodní ptactvo“ [Hérodotos]; „cisterna, nádrž“ [Aristofanés], „jáma, vodní rezervoár“ [Hérodotos]; „jáma k uchování vína, oleje či obilí“ [Xenofón]; lat. *lacus* „jezero“ (> stang. *lacu* „řeka, potok“), *lacūna* „dutina, jáma, rybník“; stir. *loch* „jezero, rybník“, galská výpůjčka v dialektch jv. Francie *loye* < *lokūā, storn., bret. *lagen* „malé jezero“; stang. *lagu* „jezero, potopa“, pl. „povrch moře“, stsas. *lagu-strôm* „vodstvo“, stsev. *lqgr*, gen. *lagar* „moře, voda, tekutina“, *lá*, *lă* „voda při pobřeží“ < *lahō; stsl. *loky*, gen. sg. *lokъve* „louže, tůň, rezervoár“ (Pokorný 1959, 653; de Vaan 2008, 322). Ohledně sémantických rozdílů, primární význam „vodní rezervoár“ se zdá být uspokojivým společným sémantickým jmenovatelem pro „hrnec“, „jámu k uchování vína a oleje“, cisternu na vodu“, „rybník pro vodní ptactvo“ i přirozené „jezero“.

Ale ve hře je také neindoevropská alternativa: adaptace čínského označení nádoby předcházející mandarínskou složeninu 陶壺 *taohu*⁹ „keramický hrnec“ < strčín. **dāw-ɣo* < pozdní (východní) Han **lhəw-gā*. Čínské kompozitum bylo patrně převzato v éře Východních Han,

8 Sr. B *kwasār*, A *kursār* „míle“ < *k_lrs-r-u- (Adams 2013, 253); AB *kulyp-* „toužit“, B *kwālypelle* „touha“ < *k_la-lyup- < *ko(m)-leub^h- (Blažek & Schwarz 2011, 74-75); A *pukmäs* – imperativ od *kum-* „přijít“ < *pā-kum-ās (Van Windekens 1976, 55).

9 O existenci této složeniny mě informoval Michal Schwarz.

kdy realizace počátečního konsonantu první složky je rekonstruována jako **lh-*. V pozdějších obdobích se čínská iniciála změnila na dentálu, zatímco ve starších obdobích se rekonstruuje iniciála **ʕh-*, laterální affrikáta pravděpodobně substituovaná v tocharštině jako *kl*¹⁰. Substituce čínského diftongu **-əw-* z éry Východních Han tocharským *-wā-* je obtížnější vysvětlit. Snad byla motivována absencí dlouhého diftongu *-āu-* v tocharských nefinálních slabikách (viz Van Windekens 1976, 36 o finálním *-āu*), plus efekt *ā*-umlautu (viz Ringe 1996, 160–63). Nom.-ak. sg. *-e* v B *lwake* indikuje **-os* jak v *o*-kmenech, tak v *s*-kmenech (Van Windekens 1979, 74). Nom.-ak. pl. *lwāksa* je klasifikován jako *s*-kmen v toch. B (Van Windekens 1976, 270; Adams 1988, 128: **ksa* < **k-es-ā* < **k-es-(e)H₂*). Finální *-a* (**-ā*) ve *lwāksa* a *-ā* ve složenině *lwaksā-tsaika* „hrncič“ (Pinault 2008, 247, 561) koresponduje přesně s finálním **-ā* rekonstruovaném ve všech vývojových etapách čín. 陶壺 *taohu* „keramický hrnec“, předcházejících střečín. **dāw-γo*. Střečín. forma **lhəw-gā* rekonstruovaná pro období Východních Han pak mohla být reinterpretována jako nom.-ak. pl. neutra v rané toch. B. Tento typ plurálu byl patrně rozšířen jako *s*-kmen, paralelní k B nom.-ak. pl. *lwāsa*, oproti A *lwā* „zvířata“ (Van Windekens 1979, 75, 190; Pinault 1989, 90).

B **lyakace** acc. sg., **lyakaceṃ** acc. pl. „druh nádoby“, patrně „mísa“ (Adams 2013, 613)

Vnitřní rekonstrukce vede k hypotetickému východisku **leKadijo-*. To připomíná ř. λέκος „mísa, talíř, hrnec, pánev“ [Hipponax, 6. st. př. Kr.], dem. λεικίς, -ίδος [Epicharmos, 5. st. př. Kr.], λεικάνη „mísa, hrnec, pánev“ [Aristofanés 5.-4. st. př. Kr.], dem. λεκανίδιον [Pollux, 2. st. po Kr.]. Zvláště poslední zdrobnělá forma se podobá předtocharské rekonstrukci **leKadijo-* natolik, že spíše než o společné dědictví může jít o kulturní import, snad íránským prostřednictvím, zodpovědným za asimilaci a haplologii: **lekanidijo-* > **lekadidijo-* > **lekadijo-* či metatezi nasály a dentály a následnou reinterpretaci nasály jako pádové koncovky: **lekanidijo-* > **lekanidijo-*, sr. též neregulérní formu ak. pl. *lykacenne* (viz Adams 2013, 614). Dodejme, že ř. λεικάνη, s helénistickou variantou λαικάνη, bylo přejato do mnoha předdo- a středoasijských jazyků, např. arm. *lekan*, *lekan*, *lakan*, syr. *laqnā*, arab. *lakan*, *laqan*, pers. *lakan*, *lagan*, khotan. *lakāna* „mísa, umyvadlo“ (Bailey 1979, 370).

A **lyäk**, Toch. B **lyak** „zloděj“ (Adams 2013, 613–14)

Lubotsky & Starostin (2003, 264) nacházejí pravděpodobný pramen čín. 掠 *lüè* „rabovat, drancovat, oloupit; být hrabivý, drancující“ < pozdní střečín. *liak* < střečín. *lak* < střečín. **rhak*, s přesvědčivou sino-tibetskou etymologií.

B **lyiyo**, A pl. **lyyā** „úd, část těla“ (Adams 2013, 616).

Namísto sémanticky problematického srovnání s gót. *wlits* „vzhled, tvar, tělo“ (Van Windekens 1976, 273), což je derivát ie. kořene **uel-* „vidět“ (Pokorny 1959, 1136–37), se nabízí alternativní příbuzenstvo v het. *haliya-* „kleknout si“, *halinu-* „pokleknout“, *halihla/i-* „pokleknout“, jež Kloekhorst (2008, 273–74) odvozuje z **H₂l-oj-* : **H₂l-i-*, plus reduplikované **H₂li-H₂loi-* : **H₂li-H₂li-*. Ohledně sémantiky sr. véd. *āṅga-* „úd, část těla“, sthn. *anča*, *enka* „týl, šíje; stehno“,

10 Sr. toch. AB *klu* „rýže“, které může být přejato z předklasického střečín. **ʕhū* „rýžové pole, rýže jako rostlina“, dnes 稻 *dào* (Blažek 1999, 81–82; Lubotsky & Starostin 2003, 262). Schuessler (1987, 116) předložil rekonstrukci střečín. **gləw?* (na tu se odkazuje Adams 2013, 243), ale později ji změnil na **lú?* (Schuessler 2007, 207).

stsev. *ekkja* „pata, kotník, kloub“ : lat. *angulus* „úhel, kout“ = *“(zahnutý)” (Pokorný 1959, 46–47). B **walke** (nesklon.) adj. „dlouhý (o čase)“, adv. „po dlouhý čas, dlouho“ (Adams 2013, 632 rekonstruuje východisko * $\check{u}lH_u go-$; starší etymologie shrnuje Adams 1999, 582)

Alternativně lze vyjít z * $\check{u}i-dlH_g^h o-(m)$. V tocharštině se sekvence * $C_r H_x C$ mění v A na *CärC*, v B na *CarC* (viz Van Windekens 1976, 47): A *pärwat*, B *parwe* „první“ oproti véd. *pürvá-* id. < * $prH_{2/3}uo-$, AB *kärn-* „udeřit, trápit“, B *karnor* „úder, zabíjení“ : véd. *śīrṇá-* „zlomený, rozdrčený, zraněný“ < * $\check{r}H_x no-$, B *karse* „jelen“ : ión. *kápā* „dobytek“ = krét. ř. „domácí koza“ < * $\check{r}H_x s^o$ aj. Lze důvodně očekávat, že ostatní sonanty se v analogických podmínkách budou vyvíjet obdobně. Na druhé straně, * $\check{u}i-$ by se mělo změnit na A *wä-*, B *wa-/wä-*: A *wäs*, B *wase* „jed“ < * $\check{u}iso-$, sr. avest. *viša-* id.; A *wät*, B *wate* „druhý“ < * $\check{d}u_{i}to-$, skt. *dvitiya-*, khotan. *šāta-* id. (Adams 1999, 576, 584). Prefix * $\check{u}i-$ byl identifikován také v tocharštině, např. v B *wätk-* „oddělit, rozlišit, rozhodnout; řídit“ < * $\check{u}i-d^h H_1-ske/o-$ (Melchert 1977, 113; Adams 1999, 591). V následujících indoíránských příkladech byl tentýž prefix použit ve více méně synonymických formacích: skt. *vi-dūra-* „velmi vzdálený“ : *dūra-* adj. „vzdálený, daleký, dlouhý“, n. „vzdálenost“, či oset. digoron *idard* adj./adv. „daleký/o“ < * $\check{u}i-tarta-$ (Abaev I, 344), sr. skt. *vi-tarati* „odnáší pryč; rozšiřuje, prodlužuje“ apod.

B **watsālo** „typ hrnce či měchu na vodu“ (Adams 2013, 635)

Van Windekens (1988, 100–01) vysvětloval termín na základě skt. *vatsá-* „tele“. Východiskem měl být primární význam „měch z telecí kůže sloužící pro uchování vody“ (sr. též Adams 1999, 585 & 2013, 635). Toto řešení podporuje existence khotan. *vasī*, pl. *vasīya* „nádobá“ < **vats-* (Bailey 1979, 380). Ohledně rozšíření o -l- Van Windekens přidává skt. adj. *vat-salá-* „závisející na teleti“. V nuristánských a dardských jazycích znamená **vatsala-* přímo „tele“: gambiri *wečelá* m., ^olí f., aškun *učalá* m., ^olí f., waigali *wučalá*, šumašti *wacolik*, pašai *wāčelik*, *wāčula* id. (Turner 1966, ##11239, 11244).

Alternativně lze připustit na tocharské půdě adaptaci sanskrtské složeniny slov *vatsá-* „tele“ & *ālu-/ālū-/āru-* f. „malá nádoba na vodu“ (Lex.), klas. *ālukā-* „nádobá na vodu“ (EWAI III, 23, 25). První složka má slibné příbuzné v italických jazycích: lat. *vās*, gen. *vāsis* „váza, nádoba, nádrž“, umbr. abl. pl. **vasus**, nom. pl. *uasor*, ak. pl. *uaso* „nádrž“. Absence rhotacismu implikuje italské * $\check{u}āss-$ či * $\check{u}āTs-$ (cf. de Vaan 2008, 655).

B **wākte** „jídlo, míra určující množství potravin“ (Adams 2013, 636)

Tocharské slovo je utvořeno z praformy * $\check{u}ōKto-$. Jde-li o určení množství potravin, nabízí se „váha“. Dodejme, že toč. B *krāmār* „váha, tíže“ se nepoužívalo při určování hmotnosti. Pak jsou k dispozici hned dvě sémanticky blízké formace v germánštině, obě utvořené od téhož kořene: **wægō* „váha“ (Kluge 1999, 869) a **wehti-* id. (Kroonen 2013, 578).

B **wrente** „úd, končetina“ či „povrch (těla)“ (Adams 2013, 672: etymology uncertain)

Příbuzno může být bsl. **ronkā* „ruka“ > lit. *rankà*, lot. *rùoka*, prus. *rancko*, vedle lit. *renkù* : *riñkti* „sbírat“¹¹; psl. **rōka* „hand“ (Fraenkel 1962–65, 697; Vykypěl, ESJS 13, 780–81). Další příbuzné lze najít v gal. **vranca* „ruka, tlapa“ > rum. *brîncă* id., it. *branca* „dráp, tlapa, pracka“, engadin. *braunká* „ruka, paže“, fr. *branche* „větev“, prov., kat. *branca* id., šp., stport. *branca*

11 Ohledně sémantiky, sr. ř. ἀγοστός "dlaň; paže" : ἀγείρειν "sbírat" (Frisk I, 14).

„dráp“ (Meyer-Lübke 1935, #1271; Kuryłowicz 1925, 205–07). Tocharské slovo může odrážet **uronto-*, ale též **uronKto-*, sr. vývoj skupiny *-*nKt-* v B *wāntalye* „luk“ či „tětva luku“ < **wānkalye* s ohledem na lit. *vingis* „luk, ohyb“ (Van Windekens 1976, 113; Adams 2013, 644 zmiňuje protipříklad B *pinkte* „pátý“ < **penk^hto-*, kde skupina *-*nKt-* je zachována, ale to je lépe vysvětlitelné sekundární restitucí s kořenovým vokálem *-*e-* typickým pro základní číslovku, zatímco A *pānt* „pátý“ odráží archaičtější nulový stupeň **pnk^hto-*, nepřímo implikující, že -*nt-* je také archaičtější kontinuant skupiny *-*nKt-*).

B *šito* „pole, plodina“ (Adams 2013, 719)

Nabízí se srovnání s véd. *sītā-* f. „brázda“, skt. *sītya-* n. „zoraný“ (Pāṇini); „zrno, obilí“ (lex.), sinh. *sī*, *hi(ya)* „brázda; orání“, dard.: *khovar sirī* „ječmen“, *kalaša šilī* „proso“ (Turner 1966, ##13431, 13428; Fussman 1972, 261–62, #106). Mayrhofer (EWAI II, 732) postuloval slovesný kořen **sejH-* „táhnout v přímé linii“, ze kterého odvozoval i véd. *sīra-* n. „pluh“. Ale jeho řešení vypadá poněkud *ad hoc*, a proto je lépe vyjít z dobře dokumentovaného ie. kořene **seH₁-* „sít“ (LIV 517; Pokorný 889–90), konkrétně z jeho varianty **seH₁i-* (viz Gamkrelidze & Ivanov 1984, 688–89). V tomto případě jsou indoárijské formy odvoditelné z **siH₁to-*, **siH₁tijō-*, zatímco tocharská z **siH₁tōn*.

B *tsānkana* & *tsānkanta* pl. „horský nahosemenný ječmen“ (Adams 2013, 803; Ching 2008)

Příbuzno může být zgerm. **pinkila-* & **punkila-* > sthn. *dinkil* m. glosováno ‘spelta, siligo, far’ (Tatianus; 9. st.), střhn. *dinkel*, něm. *Dinkel* „pšenice špalda / *Triticum spelta*“, dial. (Švýcarsko) *dinkel*, *dinckel*, *tünckel*, (Štýrsko) *tunkel*, *dunkel* id.; stsas. místní jméno *Thinkilburg* (10. st.), dnes *Dinkelburg* v okrese Warburg; lot. *tęngas* „ječmenné kroupy vařené s hrachem a fazolemi“, též „kroupy“ samy o sobě; též „drčené konopí“ (LDW IV, 163). Mühlenbach (LDW l.c.) odvozoval lot. slovo z est. *tang* „zrnko, zrníčko“, ale estonské slovo je izováno v baltsko-finských i ugrofinských jazycích. Fin. *tanko* „oloupaná ječmenná zrna“ je estonskou výpůjčkou (SKES 1224), a tak je baltský původ est. *tang* docela pravděpodobný. Západogermánské praformy **pinkila-* & **punkila-* odrážejí ablautový pár **ten^hǵilo-* & **tŋ^hǵilo-* v pozdně indoevropské perspektivě (EWAhd II, cc. 657–58). S ohledem na sthn. *himil* „nebe“, které musí být odvozeno z germ. **himena-* (Kluge 1999, 374–75) cestou nasální disimilace (sr. gót. *himins*, stsev. *himinn* id.), je možno uvažovat o analogickém vývoji i v případě **pinkila-* & **punkila-* → **pinkina-* & **punkina-* < **ten^hǵino-* & **tŋ^hǵino-*. Další etymologickou analýzu viz ve specializovaném článku o ie. pojmenování „ječmene“ (Blažek 2013a, 23–24).

B *tsārk-* „ohřát, (roz)pálit; mučit, týrat“, *tsārkalñe* „pálení“, *etsarkle* „s nadšením, zápalem“ (Adams 2013, 805)

Příbuzno může být stang. *deorc* „tmavý“ a stir. *derg* „červený, narudlý, brunátný“, *dergaid* „rozpaluje do ruda, ohřívá, rozněcuje“ (DIL D-35–36; LEIA D-57; Pokorný 1959, 251: **d^herg-*). Co se týče sémantiky, sr. lat. *āter* „černý“, umb. ak. pl. n. *atru* id. oproti avest. *ātarš*, gen. *āthrō* „oheň“ (de Vaan 2008, 60).

B *tsere* (psáno *tsere*) „druh nádoby“ či „míra objemu tekutin rovnající se polovině *lwanike*“ (Ching 2011, 68; Adams 2013, 810)

Tocharské slovo může odrážet **d^hero-*, *vṛddhi-*derivát od kořene **d^her-* „držet, obsahovat“, který je zastoupen i v toch. A *tsraši* „energetický“, *tsraṣṣune*, B *tsiraunē* / *tsirewñe* / *tsiromñe*

„energie, síla, statečnost“. Tento sémantický vývoj je dobře doložen v skt. *dhāra*- m. „nádo-
ba pro cokoliv“ [Suśr.], „hrnec na vodu“ [Lex.], utvořeno od *dhāra*- „obsahující, držící“, což je
derivát slovesa *dhar*- „nést, zachovávat, držet, vlastnit“ [Dhātup.], „držet v rovnováze, vážit,
měřit“ [MBh] (MW 515, 519) < ie. **d^her*- (Pokorny 1959, 252–54; LIV 145).

Zkratky: ang. anglický, arab. arabský, arm. arménský, avest. avestský, balt. baltský, bret. bre-
tonský, brit. britonský, bulh. bulharský, csl. církevně slovanský, čín. čínský, dard. dardský,
engadin. engadinský, est. estonský, fin. finský, fr. francouzský, germ. germánský, gót. gótský,
het. hetitský, hluv. hieroglyficko-luvijský, ie. indoevropský, í. indoíránský, ir. irský, kačín.
kačinský, kat. katalánský, kelt. keltský, khotan. khotano-sacký, klas. klasický, kluv. klínopisný
luvijský, lat. latinský, lit. litevský, lot. lotyšský, luv. luvijský, lyk. lykijský, myk. mykénský, něm.
německý, oset. osetinský, p- pra-, parth. parthský, pers. perský, pkt. prákrť, port. portugalský,
prov. provensálský, rum. rumunský, rus. ruský, ř. řecký, sinh. sinhálský, skt. sanskrt, slov.
slovanský, sogd. sogdijský, st. sino-tibetský, st- staro-, sthn. starohornoněmecký, sti. staroin-
dický, stř- středo-, stsas. starosaský, stsev. staroseverský, stsl. staroslověnský, šp. španělský,
thr. thrácký, tibet. tibetský, tk. turkický, toch. tocharský, umb. umbrijský, véd. védský, velš.
velšský, z- západ-, zor. zoroastrijský.

LITERATURA

- ADAMS, D. Q. 1999. *Dictionary of Tocharian B*. Amsterdam-Atlanta: Rodopi.
- BARTHOLOMAE, Ch. 1904. *Altiranisches Wörterbuch*. Leipzig: Teubner.
- BLAŽEK, V. 2010. Lithuanian *žōdys* „word“. *Baltistica* 45/2, 2010, 306.
- BLAŽEK, V. 2013a. O indoevropském slovu „ječmen“. *Linguistica Brunensia* 61, 15–33.
- BLAŽEK, V. 2013b. A Balto-Slavic key to etymology of Tocharian B *twār*. *Baltistica* 48/1, 69–73.
- BLAŽEK, V. – SCHWARZ, M. 2011. Tocharian AB *kulyp*- ‘to crave, desire’ and the Indo-European root **leub^h*-. *Indogermanische Forschungen* 116, 72–86.
- BRÜCKNER, A. 1925. Waldnamen und Verwandtens. *Archiv für slavische Philologie* 39, 1–12.
- BRUGMANN, K. 1897–1906–1911. *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, I-II.1.,2. Strassburg: Trübner.
- BUCK, C. D. 1949. *A Dictionary of Selected synonyms in the Principal Indo-European Languages*. Chicago – London: University of Chicago Press.
- CARLING, G. 2009. *Dictionary and Thesaurus of Tocharian A*, Vol. I. Wiesbaden: Harrassowitz.
- CHARPENTIER, J. 1906. Indische Wortforschung. *Le Monde Oriental* 1, 17–42. <<https://archive.org/details/lemondeoriental01upps>>
- CHEUNG, J. 2007. *Etymological Dictionary of the Iranian Verb*. Leiden – Boston: Brill.
- CHING CHAO-JUNG. 2008. On the names of cereals in Tocharian B. Paper presented at the *International Conference for the Centenary of Tocharian Studies* (Moscow, August 2008).
- CHING CHAO-JUNG. 2011. Silk in ancient Kucha: on the Toch. B word *kaum** found in documents of the Tang period. *Tocharian and Indo-European Studies* 12, 63–82.

- DIL = *Dictionary of the Irish Language*. Dublin: Royal Irish Academy (Compact Edition) 1998.
- DURKIN-MEISTERERNST, D. 2004. *Dictionary of Manichaean Texts*, Vol. III: *Texts from Central Asia and China* edited by Nicholas Sims-Williams, Part 1: *Dictionary of Manichaean Middle Persian and Parthian*. Turnhout (Belgium): Brepols.
- ESSJ *Ētymologičeskij slovar' slavjanskix jazykov*, ed. O. N. TRUBAČEV et alii. Moskva: Nauka, 1974.
- ESJS = *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, ed. E. HAVLOVÁ, A. ERHART et al. Academia, 1989.
- EWAI *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*, I-III, ed. MANFRED M. Heidelberg: Winter, 1986–2001.
- EWAhD = *EWAhD Etymologisches Wörterbuch des Althochdeutsch*, Bd. I-II, von ALBERT L. LLOYD & OTTO SPRINGER. Göttingen – Zürich: Vandenhoeck & Ruprecht 1988–98.
- FLEURIOT, L. 1964. *Dictionnaire des gloses en vieux breton*. Paris: Klincksieck.
- FRAENKEL, E. 1962–65. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I-II. Göttingen: Vandhoeck & Ruprecht – Heidelberg: Winter.
- FRISK, H. 1973–1979. *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I-III. Heidelberg: Winter
- FUSSMAN, G. 1972. *Atlas linguistique des parlers dardes et kafirs*, II. *Commentaire*. Paris: École Française d'Extrême-Orient.
- GAMKRELIDZE, T. & IVANOV, V. 1984. *Indoeuropejskij jazyk i indoeuropejcy*. Tbilisi: Izdatel'stvo tbilisskogo univerziteti.
- HAWKINS, J. D. 2000. *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions*, Vol. I: *Inscriptions of the Iron Age*. Berlin – New York.
- HILMARSSON, J. 1984. Notes on East Tocharian ort „friend(?)“ etc., and the question of u-umlaut of Tocharian ā. *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 43, 107–121.
- HILMARSSON, J. 1991. *The Nasal Prefixes in Tocharian: A Study in Word Formation*. Reykjavík: Tocharian and Indo-European Supplementary Series 3.
- HILMARSSON, J. 1996. *Materials for a Tocharian Historical and Etymological Dictionary*. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- HOAD, T. F. 1986. *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford: Clarendon Press.
- ISEBAERT, L. 1991. Quelques considérations sur les emprunts iraniens en tokhariens. Le traitement des diphtongues. In: *Studia etymologica Indoeuropaea: memoriae A. J. Van Windekens (1913–1989) dicata*, ed. Lambert Isebaert. Leuven: Peeters, 141–150.
- KARLGRÉN, B. 1940. *Grammata Serica*. Stockholm: Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities.
- KLINGENSCHMITT, G. 1994. Das Tocharisch in indogermanistischer Sicht. In: *Tocharisch. Akten der Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft* (Berlin, September 1990), ed. by Bernfried Schlerath. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands (Tocharian and Indo-European Studies Supplementary Series, Volume 4), 310–411.
- KLOEKHORST, A. 2008. *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Leiden – Boston.
- KLUGE, F. 1999. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*₂₃, bearbeitet von Elmar Seebold. Berlin-New York: Walter de Gruyter.
- KROONEN, G. 2013. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden-Boston: Brill.

- KURYŁOWICZ, J. 1925. Quelques mots pré-romans à propos de l'ã celtique. In: *Mélanges linguistiques offerts à M. J. Vendryes*. Paris: Champion, 203-215.
- LDW = MÜHLENBACH, K. 1923-1932. *Latviešu valodas vārdnīca. Lettisch-deutsches Wörterbuch*, I.-IV. Ed. JĀNIS ENDZELĪNS. Rīga: Herausgegeben vom lettischen Kulturfond.
- LEHMANN, W. 1986. *A Gothic Etymological Dictionary*. Leiden: Brill.
- LEIA = *Lexique étymologique de l'irlandais ancien*, par J. VENDRYES et al. Dublin: Institute for Advanced Studies & Paris: Centre National de la recherche Scientifique 1959n.
- LIV = *Lexikon der indogermanischen Verben*₂, eds. by Helmut Rix with M. Kümmel, T. Zehnder, R. Lipp, B. Schirmer. Wiesbaden: Reichert.
- LUBOTSKY, A. & STAROSTIN, S. 2003. Turkic and Chinese loan words in Tocharian. In: *Language in time and space. A Festschrift for Werner Winter on the occasion of his 80th birthday*, ed. Brigitte L. M. Bauer & Georges-Jean Pinault. Berlin - New York: Mouton de Gruyter, 257-269.
- MACKENZIE, D. N. 1971. *A Concise Pahlavi Dictionary*. London: Oxford University Press.
- MALZAHN, M. 2010. *The Tocharian Verbal system*. Leiden-Boston: Brill.
- MAUE, D. 1990. Das *Mahāvaidhikamṅhrtaṃ* in Tocharisch B. *Historische Sprachforschung* 103, 159-165.
- MELCHERT, H. C. 1977. Tocharian Verb Stem in tk-. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 91, 93-130.
- MELCHERT, H. C. 1993. *Cuneiform Luwian Lexicon*. Chapel Hill: Lexica Anatolica 3.
- MELCHERT, H. C. 1994. *Anatolian Historical Phonology*. Amsterdam-Atlanta: Rodopi.
- MEYER-LÜBKE, W. 1935. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Winter.
- MIKLOSICH, F. 1886. *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien: Braumüller. <<https://archive.org/details/etymologischeswoomiklgoog>>
- MIKOLA, J. J. 1908-09. Zur slavischen Etymologien. *Indogermanische Forschungen* 23, 120-127.
- MORGENSTIERNE, G. 1929. The Language of the Ashkun Kafirs. *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 2, 192-289.
- MORGENSTIERNE, G. 1954. The Waigali Language. *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 17, 146-324.
- MW = MONIER-WILLIAMS, M. 1899[1993]. *A Sanskrit-English Dictionary*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- PEDERSEN, H. 1909-13. *Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen*, I-II. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- PEDERSEN, H. 1941. *Tocharisch vom Gesichtspunkt der indo-europäischen Sprachvergleichung*. Copenhagen: Munksgaard.
- PINAULT, G.-J. 1989. *Introduction au tokharien*. Paris: LALIES 7, 3-224.
- PINAULT, G.-J. 2008. *Chrestomathie tokharienne: Textes et grammaire*. Leuven-Paris: Peeters.
- POKORNY, J. 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern-München: Francke.
- PULLEYBLANK, E. G.: *Lexicon of Reconstructed Pronunciation in Early Middle Chinese, Late Middle Chinese, and Early Mandarin*. Vancouver: UBC Press 1991.
- SCHUESSLER, A. 1987. *A Dictionary of Early Zhou Chinese*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- SCHUESSLER, A. 2007. *ABC Etymological Dictionary of Old Chinese*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

- SCHWARZ, M. 2013. *Studie k minoritním jazykům v českých historických oblastech*. Brno: Ph.D. Disertace.
- SKES = *Suomen kielen etymologinen sanakirja*, I-VII, ed. Y. H. TOIVONEN et alii. Helsinki: LSFU XII, 1–7, 1955–1981.
- SMOCZYŃSKI, W. 2007. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Uniwersytet wileński, Wydział filologiczny.
- STAROSTIN, S. 2005. *Database of Chinese characters and reconstructions*. <<http://starling.rinet.ru/cgi-bin/query.cgi?root=config&morpho=o&basename=\data\china\bigchina>>
- STEINGASS, F. J. 1892 [1957]. *A Comprehensive Persian-English Dictionary, Including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature*. London: Routledge & Kegan Paul.
- TISCHLER, J. 1993. *Hethitisches etymologisches Glossar*, Teil III, Lief. 9 (T, D / 2). Innsbruck: Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft 20.
- TISCHLER, J. 2001. *Hethitisches Handwörterbuch*. Innsbruck: Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft 102.
- TURNER, R. L. 1966. *A comparative Dictionary of the Indo-Aryan Languages*. London: Oxford University Press.
- DE VAAN, M. 2008. *Etymological Dictionary of Latin and other Italic Languages*. Leiden-Boston: Brill.
- VAN WINDEKENS, A. J. 1949. Recenze Sieg, E. & Siegling, W., 1949, *Tocharische Sprachreste. Sprache B*, Heft 1, Göttingen, *Muséon* 62, 300–302.
- VAN WINDEKENS, A. J. 1976. *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes*, Vol. I: *La phonétique et le vocabulaire*. Louvain: Centre International de Dialectologie Générale.
- VAN WINDEKENS, A. J. 1979. *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes*. Vol. II.1: *La morphologie nominale*. Louvain: Centre International de Dialectologie Générale.
- VAN WINDEKENS, A. J. 1988. Reflexions sur l'origine de quelques termes tokhariens. *Indogermanische Forschungen* 93, 96–101.
- VASMER, M. 1953. *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. I. Heidelberg: Winter.
- WITCZAK, K. T. 1991. Indo-European *sʀC in Germanic. *Historische Sprachforschung* 104, 106–107.

Tato studie byla uskutečněna díky podpoře Grantové agentury České republiky (GAČR), P406/12/0655.

Václav Blažek

Filozofická fakulta Masarykovy university

blazek@phil.muni.cz